

การทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนมีองค์ประกอบสำคัญอะไรบ้าง? ทำงานด้านกฎหมายน้อยลงและใส่ใจกับชุมชนมากขึ้น

CONNIEL MALEK 22 พฤษภาคม 2567

ในการเดินทางไปเยือนประเทศไทยเป็นเวลาสองสัปดาห์กับผู้อำนวยความสะดวกแผนงานของเรา เราได้ไปเยี่ยมชมผู้รับทุนหลายโครงการของหน่วยงาน True Costs Initiative รวมทั้งมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน ดิฉันได้เรียนรู้ถึงการทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งดูแตกต่างไปมากจากการทำงานด้านกฎหมาย “แบบทั่วไป” คุณลักษณะเหล่านี้เองทำให้การทำงานแบบนี้เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อคุ้มครองสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชน

มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ทีมงานของเราขับรถไปเยือนชุมชนชนบทแห่งหนึ่ง ซึ่งกำลังได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่โพแทสเซียมในจังหวัดอุดรธานี ทางภาคอีสาน แต่ละวันเราได้เข้าร่วมและรับฟังการปรึกษาหารือกับชุมชน ตัวแทนชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการถูกข่มขู่โดยบริษัทเหมืองแร่ และพูดคุยถึงประสบการณ์ในชุมชนทั้งช่วงก่อนและหลังจากมีการดำเนินงานด้านเหมืองแร่ของบริษัท

องค์กระบวนกรเหล่านี้ได้พูดคุยถึงการทำงานกับชุมชน โดยเน้นที่การทำแผนที่ชุมชน ทางมูลนิธิย้ำว่า ชุมชนและตัวแทนของพวกเขาในที่ประชุมเป็นผู้เชี่ยวชาญ ก่อนที่จะแลกเปลี่ยนให้ความรู้ด้านกฎหมาย และประสบการณ์ที่เรียนรู้จากกรณีอื่น

หลังกลับจากการประชุม ดิฉันได้เกิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับการทำงานด้านกฎหมายกับชุมชน เกิดความคิดที่ชัดเจนว่า หน่วยงานให้ทุนจะต้องให้ความสำคัญสนับสนุนมากขึ้นกับการทำงานด้านกฎหมายกับชุมชน หากเรายังหวังที่จะต่อสู้ให้เกิดความรับผิดชอบของบริษัทและสิทธิมนุษยชนและสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และดิฉันมีความเชื่อมั่นว่าการทำงานด้านกฎหมายแบบทั่วไป (ที่เป็นการทำงานแบบบนสู่ล่าง มีนักกฎหมายเป็นศูนย์กลาง “ให้ความสำคัญมากสุดกับกฎหมาย” และเป็นแนวทางที่ไม่เป็นองค์รวม เพราะไม่รับฟังยุทธศาสตร์ที่เกิดจากการกำหนดของชุมชน) ยังต้องเรียนรู้อีกมากจากการทำงานด้านกฎหมายกับชุมชน

• **การทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนหมายถึงการแนะนำข้อมูลอย่างต่อเนื่อง** ดิฉันได้เห็นนักกฎหมายชุมชนเหล่านี้แนะนำตัวเอง และแนะนำซ้ำอีกในวันต่อ ๆ มา ระหว่างการประชุมร่วมกับสมาชิกในชุมชน ทั้งในช่วงเริ่มต้นและช่วงที่ยุติการประชุมแต่ละวัน นักกฎหมายเหล่านี้จะแนะนำว่าตนเองเป็นใคร กล่าวถึงประเด็นปัญหา เพื่อย้ำเตือนถึงสิ่งที่พวกเขาสัญญาว่าจะทำจากการประชุมครั้งก่อน และสิ่งที่พวกเขาได้ทำมาแล้วตามคำสัญญาที่ให้ไว้

ในการประชุมแต่ละครั้ง พวกเขามักจบด้วยการตอกย้ำถึงพันธกิจที่มีต่อภาพฝันและยุทธศาสตร์ของชุมชน (ไม่ใช่ภาพฝันหรือยุทธศาสตร์ของนักกฎหมาย) การกล่าวอย่างต่อเนืองเช่นนี้ เป็นเหมือน “ที่คั่นหนังสือ” ในการประชุมชุมชนในแต่ละวัน เป็นสิ่งที่น่าชื่นชม ไม่ใช่เพราะเป็นการทำงานแบบกลไก หากเป็นการแสดงออกถึงความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และการตรวจสอบได้ในขั้นพื้นฐาน

• **การทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนหมายถึงการสวม “เสื้อคลุมของทนายความที่มองไม่เห็น”** การทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนที่เป็นผล หมายถึงสมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้รับบทบาทโดดเด่นในเรื่องราวของตนเอง ไม่ใช่ตัวนักกฎหมาย และพวกเขาควรที่จะเป็นผู้ออกแบบแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง นักกฎหมายที่เข้าร่วมการประชุมเหล่านี้มีเวลาพูดไม่ถึง 20% ทำให้ดิฉันแทบจะลืมไปเลยว่าพวกเขาอยู่ในที่ประชุมด้วย เพราะพวกเขาไม่ได้แสดงการครอบงำการสนทนา ในหลายครั้ง นักกฎหมายจะพูดในทำนองว่า “แล้วเราจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร?” หรือ “เราควรพูดคุยกับเพื่อนบ้านคนไหนเกี่ยวกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากโครงการเหมืองแร่ เพื่อให้เราสามารถตัดสินใจได้อย่างมีความรู้?”

• **การทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนทำให้เกิดพื้นที่มากกว่ามุมมองแคบ ๆ ตามข้อเท็จจริง** ดิฉันได้สังเกตการณ์จากมุมมองของนักกฎหมายชุมชนว่า เมื่อเราให้ชาวบ้านมีพื้นที่ที่จะเล่าเรื่องของพวกเขาอย่างเต็มที่ สามารถอธิบายข้อเท็จจริงที่พวกเขาเห็นว่าสำคัญ และสามารถอธิบายถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงของพวกเขา แทนที่จะเป็นการบอกเล่าตามคำถามหรือจากมุมมองที่จำกัดในทำนองว่า “เล่าให้ฟังเฉพาะข้อเท็จจริงที่สำคัญนะ” ซึ่งเป็นแนวทางที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปกับการทำงานด้านกฎหมายแบบทั่วไป คุณก็จะสามารถทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนให้บุคคลพูดถึงข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญ มีความเกี่ยวข้อง และมีความน่าเชื่อถือ ทั้งยังเป็นการบอกเล่าเรื่องราวตามธรรมชาติ

พวกเขาเอาแต่กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชน “เล่าเรื่องของคุณให้ฟังหน่อยสิ นั่นเป็นวิธีการที่เราจะเรียนรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้น ช่วยเล่าเรื่องของคุณให้เราฟัง เพื่อให้เรานำไปเผยแพร่ต่อได้” ชุมชนตอบรับด้วยการเปิดรับและบอกเล่าข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตของพวกเขาอย่างเต็มที่ และในหลายโอกาส การดำเนินงานเช่นนี้ทำให้เกิดพื้นที่ที่นักกฎหมายจะเรียนรู้ข้อเท็จจริงใหม่ ๆ ข้อเท็จจริงที่พวกเขามักจดบันทึก รับทราบ หรือตั้งข้อสังเกตอย่างเร่งรีบ ทำให้พวกเขาไม่สามารถแยกแยะสิ่งที่ เป็น “เสียงรบกวน” ออกจากข้อเท็จจริง พวกเขาเชื่อมั่นสิ่งที่ชุมชนเป็นผู้บอกเล่า และเห็นความสำคัญของเรื่องราวเหล่านั้น

• **การทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนอาจมีลักษณะเหมือนการทำงานเพื่อดูแลและให้ความช่วยเหลือด้านการเดินทางของชุมชน** แตกต่างจากการทำงานด้านกฎหมายแบบทั่วไป ในหลายโอกาส มีการบอกว่าอุปสรรคที่สำคัญมากที่สุดที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมในการรณรงค์และการเข้าถึงข้อมูลของชุมชน เกี่ยวข้องกับปัจจัยขั้นพื้นฐาน อย่างเช่น การเดินทาง เราได้รับฟังถึงความสำคัญที่นักกฎหมายชุมชนจะดูแลให้สมาชิกในชุมชนมีศักยภาพและทรัพยากรเพียงพอที่จะเดินทางไปขึ้นศาลในวันสำคัญที่จะมีการอ่านคำพิพากษา หรือมีคำสั่งในทางปกครอง

แม้ว่าแหล่งทุนหลายแห่ง (<https://blog.candid.org/post/4-key-learnings-foundations-general-operating-support>) ได้เริ่มโฆษณาถึงหลักเกณฑ์ทั่วไปของการให้ทุนสนับสนุนการดำเนินงาน แต่ทุนส่วนใหญ่ (<https://www.exponentphilanthropy.org/blog/more-lean-funders-should-consider-general-operating-support>) เพื่อสนับสนุนกลุ่มที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม ยังคงทุ่มเทให้กับแผนงานหรือโครงการบางอย่าง การให้ทุนสนับสนุนเช่นนี้ อาจเป็นประโยชน์ต่อโครงการรณรงค์บางอย่าง แต่การให้ทุนสนับสนุนโครงการและการฟ้องคดีเป็นการเฉพาะไม่ช่วยให้ชาวบ้านมีเงินเพื่อซื้อน้ำมันในการเดินทางไปขึ้นศาล

องค์กรให้ทุน (รวมทั้งหน่วยงานของเราเอง) อาจมีแนวโน้มที่จะทำสิ่งที่ผิดพลาดหลายประการ ในแง่การสนับสนุน หรือ “การตรวจวัด” ผลกระทบจากการดำเนินงานด้านกฎหมายกับชุมชน โดยมีสมมติฐานว่าเพราะการทำงานด้านกฎหมายเกิดจากการประสานงานโดยและเพื่อชุมชน จึงเป็นโครงการที่ “ขาดยุทธศาสตร์อย่างเพียงพอ” และไปคาดหวังว่าการทำงานด้านกฎหมายกับชุมชน (และการทำงานอื่น ๆ ที่มีคำว่า “ชุมชน” ต่อท้าย) จะส่งผลในเชิงกระตุ้นและสนับสนุนในตัวของมันเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีเจตจำนง การดูแล และการลงทุน ทั้งเรายังสร้างภาพที่สยบหรือลดทอนของการทำงานด้านกฎหมายกับชุมชน และกล่าวสวดดีการทำงานเช่นนั้นเวลาที่พวกเขาพูดถึง “การให้ทุนบนพื้นฐานความไว้วางใจ” แต่กลับไม่ได้ให้ทุนอย่างอื่นนอกเหนือจากการให้ทุนกับการฟ้องคดี หรือการรณรงค์ที่น่าตื่นตาตื่นใจ “คู่ควรกับการเขียนบทบรรณาธิการ”

การทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนโดยพื้นฐานจึงเป็นการทำงานเชิงยุทธศาสตร์และมีความท้าทาย ไม่ใช่สิ่งที่ควรสวดดีจนสยบหรือลดทอน ในทางตรงกันข้าม เป็นการทำงานที่ควรได้รับการสนับสนุน ได้รับทุน และได้รับการยกย่อง เนื่องจากเป็นการทำงานที่สะท้อนถึงความชาญฉลาดด้านอารมณ์และยุทธศาสตร์ และการทำงานที่เป็นผลมาจากทักษะด้านกฎหมายที่เก่งกาจ

ปัจจุบันมีกลุ่มที่ทำงานกฎหมายเพื่อประโยชน์สาธารณะ เอ็นจีโอ และสำนักงานกฎหมาย และหน่วยงานที่มีพันธกิจในการทำงานด้านกฎหมาย แม้ว่าจะเป็นการทำงานที่ไม่ได้รับการขอบคุณ ไม่มีผู้พบเห็น หรือไม่ได้รับค่าตอบแทนอย่างเพียงพอ รวมทั้งการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ อย่างเช่น มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน, Environmental Defender Law Center, Systemic Justice, Vishnu Law Group, Zimbabwe Environmental Law Association และ Foundation for Environment and Development

หน่วยงานเหล่านี้ต่างมุ่งมั่นกับการทำงานด้านกฎหมายในลักษณะนี้ เพราะพวกเขาทราบว่าการทำงานด้านกฎหมายแบบนี้เป็นการดำเนินงานที่ตรวจสอบได้อย่างแท้จริง กล่าวคือผู้ที่เผชิญกับปัญหาเป็นเจ้าของยุทธศาสตร์ด้วยตนเอง และเป็นเจ้าของการทำงานด้านกฎหมายแบบนี้ ทั้งชุมชนยังควรเป็นแกนนำในการทำงานกรณีที่ต้องใช้การฟ้องคดีเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ให้เกิดความยุติธรรม

การทำงานด้านกฎหมายกับชุมชนตอกย้ำความสำคัญของความปรารถนาของชุมชน ยุทธศาสตร์ของชุมชน และภาพฝันของชุมชนที่มีต่ออนาคต ในแง่ของการกดดันให้เกิดความรับผิดชอบของบริษัท ซึ่งการทำงานด้านกฎหมายแบบทั่วไปจะต้องเรียนรู้จากการทำงานแบบนี้

Connie Malek เป็นลูกสาวชาวแอฟริกันที่ภาคภูมิใจ และเป็นผู้อำนวยการฝ่ายให้ทุนของ True Costs Initiative หน่วยงานซึ่งเป็นผู้นำของพื้นที่แหล่งทุนและสิทธิมนุษยชน จากการแสดงภาวะผู้นำและภาพฝันของพวกเขา เธอเรียนจบคณะนิติศาสตร์จาก University of Virginia ทั้งยังเคยทำงานเป็นนิติกรให้กับบริษัทมาหนึ่งทศวรรษ ก่อนที่จะก่อตั้งองค์กร True Costs Initiative